

Quiz Show

"All is not well in America" kunde stå som underrubrik till Robert Redfords film om bluffen kring den på sin tid så framgångsrika frågesporttävlingen i TV; "Twenty-One". Filmen "Quiz Show" är en välgjord moralitet om TVs starka inflytande över vår vardag.

AV LEIF FURHAMMAR

Aret är 1958. Tiden och tidsatmosfären etableras tidigt med effektiva bildpoäng-er: byxsnittet, bilmodellerna, mjölkflaskorna. Vi uppsnappar tidstypiska melodier och aktuella kommentarer ur radiobruset. Bobby Darin sjunger om Mack the knife, skurken som alltid klarar sig. "All is not well in America" hörs någon säga i etern, apropå nesligheten att Sovjet skaffat sig ett försprång i rymden. Strax ska satsen få en ny innebörd.

Amerika sätter sig tillrätta framför TV-apparaterna. Det är dags för frågesporttävlingen "Twenty-One". Denna spännande frågetävling är så framgångsrik att den håller på att slå ut "I love Lucy" på tittarbörsen. Stora pengar och landsomfattande berömmelse står på spel varje vecka. Frågorna är så hemliga att de förs till tävlingsstudion med poliseskort. Filmen visar snart att det är mer avgörande tävlingsfakta som hålls hemliga för den amerikanska allmänheten.

Det stora TV-bolaget NBC har alltså fått en jättehitt. Problemet är bara att sponsorn inte längre är nöjd med programmets folklige huvudperson sedan åtskilliga veckor, den obesegrade kalenderbitaren Herbie Stempel. Han är underklassig, vagt nevrotisk och jude och passar följaktligen

inte som symbolfigur för ett av marknadens mer känsliga märkesvaror. Han måste bort. Vi är med bakom kulisserna när producenten helt sonika tvångsköper ut honom ur tävlingen och tvingar honom att svara fel på en förödmjukande enkel filmfråga.

Nu lanseras en ny segervinnare, Charles Van Doren, charmig ung akademiker av bästa familj och ädlaste påbrå. Han blir snabbt hela USA:s idol, "en intellektuell Joe di Maggio", "finkulturens Elvis Presley", omslagspojke på både Time och Life.

Han klarar förvisso på egen hand de flesta frågor som kan ställas i en frågesport, men för säkerhets skull får han veta svaren i förväg.

Vid den här tiden pågår åtskilliga quiztävlingar med stora insatser i de amerikanska TV-näten, och rykten börjar surra om att allt inte går rätt till i branschen.

Makten går ostraffad

Bluffen kring "Twenty-One" håller ändå förvånansvärt länge, innan slutligen en ung jurist med rättspatos börjar rota i ryktena och söka sig fram till sanningen. Skandalen blir spektakulär och skammen förödande för de synligast inblandade och framför allt för Van Doren. Men de stora bovorna, maktfigurerna och mediemånglarna går ostraffade.

Frågesporttävlingen "Twenty-One" trollband nationen. Sponsorererna bakom hälso-medlet Geritol accepterade inte Herbie Stempel t h. som manövrerades ut ur bilden.

De brukar göra det i amerikansk film. Liksom i verkligheten.

Filmen *Quiz show* har ett problem som den delar med alla filmer som försöker förvandla dokumenterat faktiska förlopp till fungerande dramatik med bibehållande av den dokumentära fakticiteten. Dramatiken lyder under lagar som inte särskilt väl låter sig anpassas till de nyckfulla slumpmässigheter som kännetecknar det mesta i verkligheten. Och om verkligheten som i det här fallet har ganska stark auktoritet — helt enkelt för att den numera är känd och kontrollerbar och berör levande personer — blir kompromisser en nödvändighet på båda håll.

Här finns moment och element som mest är till för att förhöja autenticiteten och befästa den historiska sanningshalten (de TV-historiska åskådigheterna är fascinerande), och här finns annat som uppenbart är fiktionstillskott och faktamanipuleringar med syfte att förtäta dramatiken och förtydliga moralen.

Ett förlopp som i realiteten tog flera år är sammandraget till ett par månader. En rad tröttsamma och komplicerade officiella utredningar bakas ihop till en. De stora konfliktuppgörelserna ges en dramatisk tillspetsning i situationsvalet och en perfektion i retoriken som är mer effektiv än sannolik.

Det kan vara värt att fundera en stund på vilka moraliska problem som sådana dramatiserande manipulationer i attraktivitetens intresse kan innebära, eftersom filmen handlar just om hur medierna förvanskar verkligheten.

Tittarsiffror betyder makt

Egentligen är *Quiz show* en alldeles glasklar film, en mycket enkel och mycket kraftfull moralitet. Därmed kan jag tänka mig att kritiken kommer att betrakta den som alldeles för tydlig för att vara intressant. Den är så tydlig att det skulle kännas lite beskäftigt att börja leta efter dolda komplikationer och problematiserande undertexter.

Filmen tilldrar sig i en annan medieboom än den vi upplever just nu, men drivkrafterna är desamma. De enda giltiga värdena på TV-stationen är de som är kopplade till tittarsiffror, eftersom tittarsiffrorna är kopplade till pengar och pengarna till makt. Synen på verkligheten, bilden av världen och sanningen om livet blir en funktion av marknadens makt över medierna.

Televisionen har ett oerhört inflytande över vårt tänkande eftersom den i så hög grad bestämmer över vilka bilder av verkligheten som når oss. Som TV-konsumenter har vi i allmänhet ytterst begränsade möjlighe-

ter att kontrollera sanningshalten i det vi ser. Vi är utlämnade till TV:s goda vilja, och TV:s goda vilja är underordnad rätt många hänsynstaganden vid sidan av sanningens och TV-tittarnas intressen.

TV och etiken

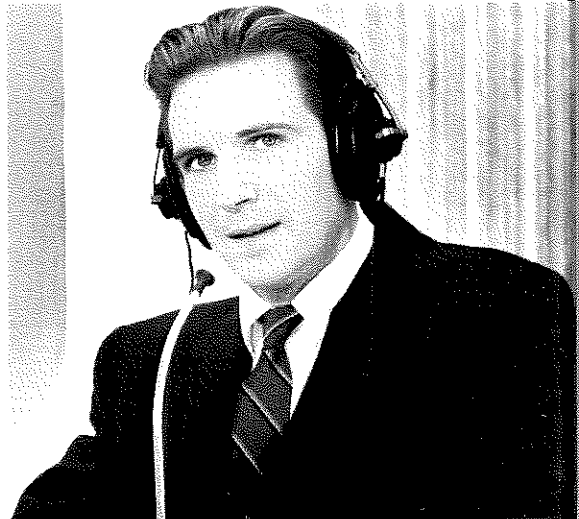
Televisionen på femtiotalet och televisionen nu har oftast väldigt lätt att bagatellisera de etiska frågorna kring det egna mediet. Så länge tittarna är nöjda finns väl ingen anledning att moralisera? Vem tar skada av att sanningen manipuleras och att tillvaron fri-seras en aning? Varför ska inte människor få se våld om våld är vad de vill se? Vad är det för fel med att göra verkligheten lite mer spännande och lite mer attraktiv än den är? Om tittarna gillar att ha Charles van Doren som vinnare kan man väl gärna ge honom ett handtag, bara för säkerhets skull? Det är ju bara om saken blir upptäckt som någon skada är skedd.

Ett förebud

Filmen vill visa att den moraliska skadan är skedd mycket tidigare och att mediernas etiska ansvar går mycket djupare än så. Om man så vill var blufferna och avslöjandena kring "Twenty-One" ett förebud om vad som var på väg att hända med hela den offentliga amerikanska moralen,

Till vänster förloraren som fortsättningsvis tvingas se "Twenty-One" på TV och till höger den nye vinnaren. I rollerna John Turturro respektive Ralph Fiennes.

om det förfall som gradvis skulle leda fram till den nationella katastrof som Watergate-skandalen innebar. Så torde i alla fall filmens regissör och producent betrakta skeendet i *Quiz Show*. Filmen kan i flera avseenden ses som en uppföljare till filmproducenten Redfords tidigare produktion *Alla presidentens män* som handlar just om Watergate och där Redford själv spelade en av de modiga sanningssökare som avslöjar hur det amerikanska folket förs bakom ljuset av den amerikanska maktens hemliga hierarkier.

Olika tolkningsalternativ

Televisionens och den avpersonaliserade offentlighetens etik eller brist på etik är en sak, den individuella moralen är en annan. Hur går det till när en vanlig hederlig människa som Charles van Doren låter sig korrumpas? Är det bara pengarna och äran det handlar om? Förförs han inte också av den massiva övertalningens tryck och den avpersonaliserade TV-etikens logik? Känner han rentav en moralisk skyldighet att gå med på falskspelet för att det ger den intellektuella bildningen en goodwillchans? Eller kan den avgörande drivkraften möjligen vara behovet att göra intryck på den allsmäktige fadern?

Moraliteten saknar varken

tolkningsalternativ eller nyanser. En av de centrala scenerna är den där Van Doren nästan omärkligt snärjs in i fuskets. Det sker i samband med slutttestningen före debuten. Producenten som redan valt ut honom som den idealiske programhjälten frestar honom med förslaget att han ska få preparerade frågor. Under bråkdelens av en sekund tvekar Van Doren, sedan avböjer han. "Det ingick i prövningen va?" säger han. Det hörs på frågan och syns i blicken att han är fast.

Som i varje god moralitet blir även genomskådaren utsatt för genomskådande. Den hederlige juristen Dick Goodwin, filmens sanningssökare och egentlige hjälte, är själv jude men tvingas upptäcka den diskreta antisemitismen hos sig själv när han konfronteras med förloraren Herbie Stempels person, manér och miljö. Och precis som TV-publiken blir han förförd av charmen, förfiningen, rikedomerna och framgångsauran kring den vite vinnaren Van Doren. Beundran och vänskap korrumpas lika väl som pengar.

Läs vidare:

Furhammar, Leif; Rutmönster: om TV Norstedts 1992.

Postman, Neil; Underhållning till döds Prisma 1987. (Mest om barns relation till mediet.)

För den specialintresserade:

Fiske, John; Reading television Methuen 1987. (Boken rymmer ett kapitel som behandlar frågesportshower)

PRODUKTIONSUPPGIFTER:

USA, 1994

Originaltitel: Quiz Show

Regi: Robert Redford

Manus: Paul Attanasio

Foto: Michael Ballhaus

Klippning: Stu Linder

Kostym: Kathy O'Rear

Musik: Mark Isham

I ROLLERNA:

Herbie Stempel – John Turturro

Dick Goodwin – Rob Morrow

Charles van Doren – Ralph Fiennes

Mark van Doren – Paul Scofield

Dan Enright – David Paymer

Albert Freedman – Hank Azaria

Jack Barry – Christopher McDonald

Dorothy van Doren – Elisabeth

Wilson

Sponsor – Martin Scorsese

TEKNISKA UPPGIFTER:

Speltid: 133 minuter.

Format: Vidfilm 1.85:1

Ljudsystem: Stereo Dolby SR

Censur: Barntillåten

Översättning: Paula Ekström

Svensk premiär: 1995-02-17

DISTRIBUTION:

Buena Vista, Birger Jarlsg. 32 A
114 29 Stockholm.

Tel 08-679 15 50.

Fax 08-678 19 18.